

PROFESOR ANGHELIE BARDAN—NATURALIST ȘI MUZEOGRAF (1896—1994)

Spre deosebire de diferitele ramuri ale activității umane cum ar fi: literatura, pictura, muzica, sportul etc., în biologie s-au distins puține persoane care să fie cunoscute prin rezultate remarcabile și o comportare excepțională care să depășească viața obișnuită. Și dacă au fost dintre acestea, rar s-a scris despre ele. Una dintre ele, cu preocupări deosebite în științele biologice a fost și profesorul Anghelie Bardan, recent plecat dintre noi, despre care cred necesar să-i cunoaștem realizările sale și să spicuiem câteva date din viața sa de pasionat naturalist.

Cu ocazia unei deplasări în județul Vrancea în anul 1972 am făcut o vizită la Muzeul Regional de Științele Naturii din Focșani. Pe atunci era director al muzeului un fost student de-al meu Carol Nagler, care își susținuse recent teza sa de doctorat. Acesta m-a condus în muzeu și m-a informat despre valoarea colecțiilor expuse, mai ales la păsări și mamifere, precum și despre dioramele executate în mod excepțional. Întrebat cine este persoana care a făcut naturalizarea acestora, m-a informat că autorul lor este profesorul Anghelie Bardan, întemeietorul acestui muzeu și mulți ani directorul său. Astfel am auzit pentru prima dată de acest nume și eram curios să-l cunosc personal. În același timp m-a informat că după câțiva ani de la pensionarea sa s-a retras să locuiască la fiica sa la București.

Cu ocazia împlinirii vârstei de 75 ani a profesorului Bardan, s-au făcut referiri și aprecieri elogioase în „Revista Muzeelor” de către Vasile Iacob, director pe atunci în Ministerul Culturii, iar în revista „Milcovul” din Focșani, dr. Carol Nagler, de asemenea, scrie elogios despre viața și activitatea fostului director Anghelie Bardan. Interesante realizări din viața sa apar și din interviul făcut de Ion Grigorescu în „Memorialistica Muzeografică” despre „Cum a luat naștere Muzeul de Științele Naturii din Focșani”. Prin aceste mijloace de informare, prin discuțiile purtate cu directorul muzeului dr. C. Nagler, prin discuțiile purtate personal în ultimii 14 ani cu profesorul Bardan, după ce l-am cunoscut, precum și cu fiica sa d-na dr. med. L. Șerban din București, îmi voi permite să scriu aceste rânduri privind momente din viața sa, din realizările sale, pentru a scoate din anonimat pe acest pasionat biolog care și-a consacrat întreaga sa viață în cunoaște-

rea naturii, colectând și preparând exponate excepționale care au rămas posterității.

Profesorul Anghelie Bardan s-a născut în comuna Jariștea, județul Vrancea, la 9 august 1896. Copilăria și-a petrecut-o în mijlocul naturii hoinărind ore și zile întregi în pădurile și dealurile care înconjurau satul, observând, mai ales, păsărelele și ascultând cântecul lor. Nu rareori prindea unele dintre ele pentru a le duce acasă, unde le îngrijea cu multă dragoste în colivii special construite. Nu le ținea prea mult în captivitate, deoarece după o vreme le punea în libertate, după ce le studia atent mișcărilor lor, comportamentul și mai ales cântecele lor pentru a le cunoaște, după cântec, fără să le mai vadă, fără să le mai prindă. În același timp, văzând la școală câteva păsărele și mici mamifere împăiate, se gândea cum ar putea și el să le naturalizeze, pentru a le avea permanent în camera sa. O înclinare cu totul deosebită, deci se îndrepta către cunoașterea misterelor naturii de care se îndrăgostise încă din frageda sa copilărie, curios să știe cât mai multe din viața care îl înconjoară.

După terminarea cursului elementar, urmează Școala Normală din Buzău. Absolvent al acestei școli se reîntoarce acasă, iar în septembrie 1919 își începe activitatea didactică de învățător în satul natal, Jariștea. Aici organizează primul muzeu școlar în cadrul școlii unde predă. Pentru realizarea acestui muzeu i-a fost de mare valoare un manual adecvat scopului: „Nouveau manuel complet de naturalist préparateur” — primit de la o rudă a sa din Belgia, lucrare care se păstrează și astăzi, un îndreptar pentru un începător. Datorită acestui manual izbuteste să-și îmbogățească tehnica naturalizării, iar piesele muzeale s-au îmbogățit mereu. Nemulțumit, totuși, de experiența și tehnica câștigate, între anii 1920—1923, în timpul vacanțelor de vară, merge la Muzeul de Istorie Naturală din București și este primit de Grigore Antipa, directorul muzeului, cu multă bunăvoință, care îl încurajează în pasiunea sa și îi permite să lucreze în laboratorul de dermoplastie condus de Hoenike și de pictorul Canisius. Aici își perfecționează cunoștințele tehnice în conservarea animalelor, precum și în alcătuirea dioramelor. I s-a permis să utilizeze și biblioteca muzeului pentru instruirea sa științifică. Din librăriile orașului și-a procurat și numeroase cărți despre științele naturii care să-l ajute în determinările speciilor naturalizate. Încă din primele zile Grigore Antipa i-a dăruit lucrarea sa „Fauna ihtiologică a României,” apărută la Editura Academiei în anul 1909, cu o frumoasă dedicație: „D-lui Anghelie Bardan ca răsplăt pentru dragostea sa de natură din partea autorului, Dr. Grigore Antipa, 10 august 1920”, carte pe care a păstrat-o ca un certificat de valoare. După această perioadă de trei ani la acest muzeu, își procură diferite instrumente necesare și își continuă munca la catedră în satul său, împletind-o cu munca de confecționare a diferitelor preparate muzeale.

În urma unei inspecții la școala sa în anul 1927, unde își avea sediul și muzeul alcătuit de el, i se face un referat foarte elogios și este invitat să participe la organizarea unor cursuri de îndelnetrici practice, de naturalizarea materialului didactic, cu învățătorii; capătă titlul de tehnician propagandist, fiind ulterior detașat la „Casa Școalelor” din București la secția confecționarea materialului didactic. În această funcție ține cursuri cu învățătorii în diferite capitale de județ. Este numit și inspector onorific de vânătoare ușurându-și astfel, posibilitatea de-a colecta piese rare și valoroase care au fost expuse și mult apreciate la diferite expoziții de vânătoare, toate naturalizate de el, multe dintre acestea premiate. În toamna anului 1926 este transferat la Școala Normală din Focșani, ca profesor de lucru manual. Aici își continuă cu mai mult zel activitatea muzeală, este ales președintele filialei de „Vânătoare și pescuit sportiv” și naturalizează mai ales păsări și mamifere. În august 1932 colecția sa mult îmbogățită este expusă la Școala Primară nr. 1 din Focșani, în trei camere ale clădirii puse la dispoziție de directorul școlii, încât în acest an a fost inaugurat primul muzeu de științele naturii pus la dispoziția publicului pentru vizitare. Cutremurul din anul 1940 a deteriorat mult clădirea unde era muzeul, colecția a suferit mult, dar a

fost mutată în propria sa locuință, unde piesele deteriorate au fost reparate, refăcute, deoarece localul școlii a trebuit să fie demolat. În anul 1945, după război, este numit profesor la Liceul Unirea din Focșani, unde își mută o parte din colecție și este aranjată în vitrine special construite, pusă la dispoziția elevilor. Ca președinte al filialei de vânătoare, la 11 octombrie 1949 se înființează „Muzeul Regional de Vânătoare Putna”, cu o festivitate deosebită. La insistențele profesorului Bardan, ca director al acestui muzeu, i se repartizează un local central, cu o grădină spațioasă, iar clădirea cu camere mari și culoare largi corespunzătoare unor expuneri de colecții. Aici își aranjează piesele muzeale în ordine sistematică, precum și dioramele, iar grădina este transformată într-un parc zoobotanic. Ulterior, în anul 1951, prin diversitatea pieselor achiziționate și prin îmbogățirea dioramelor, titulatura acestuia devine „Muzeul Regional de Științele Naturii din Focșani”, instituție de stat aparținând Ministerului Culturii. Directorul acestui muzeu este numit profesorul Anghelie Bardan, unde activează timp de 11 ani, până la pensionarea sa. Deci prin perseverență și multiple intervenții, izbuteste să-și vadă un vis împlinit, rod al pasiunii sale de atâția ani. Am vizitat de mai multe ori acest muzeu, mereu în creștere, cu noi piese și am admirat colecțiile sale. La vârsta de 70 de ani părăsește orașul și se retrage la fiica sa la București. În ultimii ani, în urma sistematizării orașului localul muzeului fiind într-o zonă centrală, acesta este demolat, urmând să fie construită o nouă clădire al cărei plan era deja pregătit dar în urma revoluției din anul 1989 totul s-a sistat, s-a amânat. Piesele muzeului au fost transportate într-un depozit provizoriu din Crângul Focșani, pentru păstrare, ambalate cu multă grijă, supravegheate de un personal de specialitate, muzeografi, muzeu, ca instituție, nefiind desființat. Astăzi se analizează posibilitatea repartizării unui nou local adecvat sau să se înceapă construirea unei noi clădiri, pentru a repune în valoare piesele muzeului.

Personal l-am cunoscut pe profesorul Bardan în anul 1980. I-am făcut repetate vizite la locuința sa din strada Sandu Aldea și totdeauna am rămas profund impresionat, deoarece întreaga casă era transformată într-un adevărat muzeu. El și-a continuat munca cu aceeași pasiune și cu mari sacrificii a achiziționat diferite piese muzeale, colecții de fluturi exotici de minerale, de roci și mai ales colonii de corali de forme diferite și de culori atrăgătoare. Noua lui pasiune, cu totul deosebită, au fost colecțiile de moluște care ne-a apropiat foarte mult. Din acestea confecționa, pentru sine sau pentru a le dona cunoscuților rame încrustate cu diferite cochilii colorate diferit și aranjate cu o anumită simetrie cu aspect estetic, adevărate opere de artă, apoi scrumiere, veioze din cochilia unor gasteropode marine de dimensiuni mari, cum sunt Strombus, Halotis etc. Confecționa și diferite suporturi din lemn — bine lăcuit apoi pe care erau puse unele cochilii în pozițiile cele mai atrăgătoare. Astfel era permanent ocupat și nu știa cât de repede trece timpul chiar după depășirea vârstei de 90 ani. În vizitele mele repetate, ne-am ocupat împreună și cu deter-

minarea speciilor de moluște din colecția sa. Poședa numeroase specii de Conus și Cypraea în numeroase exemplare, apoi cochiii mari și valoroase de Tridacna, Halitis, Nautilus, Cassis etc. Într-o casetă specială erau expuse peste 20 exemplare de Cypraea tigris indicând variabilitatea acestei specii foarte frumos colorată. Nu știai unde să-ți oprești privirea, ca să admiri atâta frumusețe, adevărate bijuterii. Procurarea acestor piese, mai ales corali și moluștele, o făcea de la marinarii din portul Constanța unde se deplasa pentru acest scop în timpul verii. Unele piese izolate sau chiar colecții, cum a fost colecția de fluturi exotici, erau procurate și de la diferiți colecționari din București sau de la Conștița. Împreună aveam grijă, din informații bibliografice, să le stabilim arealul geografic și denumirea lor, deci să le valorificăm științific, deoarece vânzătorii le păstrau ca ornamente. Toate acestea erau păstrate în dulapuri de fier cu etajere cu numeroase sertare, care ocupau pereți întregi din camere și din culoare din locuința sa.

Într-una din zile mi-a făcut o vizită pentru a vedea și colecția mea științifică de moluște. A admirat mult speciile pe care nu le avea și am constatat cu câtă pasiune și dragoste le privea, provocându-i o imensă mulțumire. Din exemplarele mai numeroase, la unele specii, cu multă dragoste i-am donat și lui, pentru a-și completa colecțiile sale.

În ultimii ani a început să colecteze fluturi. Avea această posibilitate, deoarece în timpul verii se retrăgea la casa sa de odihnă, de refugiu sau de recreație din comuna Balotești. Fratele său, generalul Bardan, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul” din timpul primului război mondial, căpătase 25 ha pământ arabil în apropiere de această comună. El, generalul, pe care l-am cunoscut personal și am discutat mult și cu el, își construise acolo locuința unde își ducea viața, trecuse de 92 ani, parcelase o parte din acest teren, iar un mic lot l-a donat profesorului Bardan pe care își amenajase acest refugiu. În zona parcelată se formase o adevărată colonie fiind construite numeroase asemenea refugii. L-am vizitat aici la Balotești de mai multe ori și făceam împreună mici deplasări pe teren, admirând natura foarte variată — pădure, lac, văi abrupte și zonă de câmpie, de unde el colecta fluturi. Seara, însă, făcea cea mai bogată colecție la lumina becurilor electrice

unde aceste insecte se adunau datorită fototropismului. Acești fluturi erau apoi preparați în condiții excepționale și păstrați, utilizând acele entomologice, urmând ca, ulterior să fie determinați de specialiști. Deși profesorul Bardan trecuse de 90 de ani, pasiunea de-a colecta nu l-a părăsit niciodată.

Locuința sa din București devenise neîncăpătoare astfel o parte din colecțiile sale, corali și moluște, a fost achiziționată de Muzeul de Istorie Naturală „Gr. Antipa” din București, la oferta sa, care își păstrează denumirea de „Colecția Bardan”. A continuat, însă, să facă noi achiziții, să-și construiască noi dulapuri, procurându-și mai ales moluște, încât locuința sa a devenit din nou plină, bucurându-se că în ultimele zile primise, prin donație, o colecție paleontologică cu numeroase fosile reprezentate cu moluște din era secundară și terțiară, serii întregi de amoniți, viviparide și melanopside.

A decedat la 9 iulie 1994, în locuința sa, la venerabila vârstă de 97 ani fără suferințe, lucid și activ până în ultima zi. Era un suflet deschis, modest, cu o voce blândă, cu un accent puțin moldovenesc deoarece era vrâncean din zona Mioriței. Născuți în aceeași zodie și de pe aceleași meleaguri vrâncene ne-am înțeles foarte bine amândoi, am devenit buni prieteni, ne-am mărturisit multe din realizările noastre, din bucuriile sau din necazurile noastre și mai ales din pasiunea comună pe care o aveam în colectarea și păstrarea colecțiilor de moluște dar mai ales și din iubirea noastră pentru enigmele naturii și misterele ei încă nedescoperite. Toate discuțiile noastre erau purtate cu cea mai adâncă sinceritate, ne potriveam la interpretarea problemelor multiple sociale și politice pătrunși fiind de un patriotism sănătos. A pledat acum în excursia cea lungă întovărașit cu imaginea colecțiilor sale care împodopesc și acum locuința sa pe care a părăsit-o. A lăsat în schimb generațiilor viitoare nu numai piesele muzeale excepțional executate, nu numai colecțiile sale, dar și un exemplu de dăruire totală în pasiunea sa de biolog. În schimb și natural l-a iubit, a fost darnic cu el, răsplătindu-i viața cu o longevitate remarcabilă.

prof. dr. doc. **ALEXANDRU V. GROSSU**

